

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЛАСТОВОГО МАНДРІВНИЦТВА І ТАБОРУВАННЯ

4. Корнецьук В.В. Самостійна робота студентів як важливий фактор неперервної професійної підготовки фахівців [електронний ресурс] / В.В. Корнецьук // *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. – 2010. – № 2. – С. 196 – 198. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2010_2_49.pdf

5. Нагаева И.А. Дистанционное обучение. Инновации в образовании: монография / И.А. Нагаева. – Саарбрюкен, Германия: LAMBERT Academic Publishing, 2011. – 168 с.

6. Терембекова А.А. Обучение в режиме интерактивности / А.А. Терембекова, Г.А. Байгонакова // *Вестник Томского государственного педагогического университета*, 2012. – № 8 (123). – С. 106 – 107.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2015

УДК 374.3:371.83(477.83)

Ірина Дідух, кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЛАСТОВОГО МАНДРІВНИЦТВА І ТАБОРУВАННЯ

У статті визначено філософський, світоглядний і виховний зміст мандрівництва і таборування, класифікацію, типологію та етапи розвитку. Показано особливості життєдіяльності в різних видах і типах таборів, виховний процес у яких будувався з урахуванням принципів педагогічної науки: вікова і статева диференціація вимог, комплексний підхід, доступність, системність і послідовність реалізації поставлених завдань, зв'язок із практикою, колективний характер навчання з урахуванням індивідуальних особливостей.

Ключові слова: мандрівництво, таборування, прогулянки, "Пласт", національно-патріотичне виховання.

Літ. 7.

Ірина Дідух, кандидат педагогических наук, доцент
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ПЛАСТОВОГО ПУТЕШЕСТВОВАНИЯ И ТАБОРОВАНИЯ

В статье определено философский, мировоззренческий и воспитательный смысл путешествий, классификацию, типологию и этапы развития. Показаны особенности жизнедеятельности в различных видах и типах лагерей, воспитательный процесс в которых строился с учетом принципов педагогической науки: возрастная и половая дифференциация требований, комплексный подход, доступность, системность и последовательность реализации поставленных задач, связь с практикой, коллективный характер обучения с учетом индивидуальных особенностей.

Ключевые слова: странничество, лагеря, прогулки, "Пласт", национально-патриотическое воспитание.

Iryna Didukh, Ph.D. (Pedagogy), Docent
Precarpathian National University by V. Stefanyk

EDUCATIONAL POTENTIAL OF "PLAST" TRAVELING AND CAMPING

This article defines the philosophical, ideological and educational content of travelling and camping, classification, typology and stages of its development. It shows the features of life in various forms and types of camps, educative process which has been built on the principles of pedagogy: age and sex differentiation of requirements, integrated approach, availability, consistency and continuity of the tasks, connection with the practice, collective nature of the training taking into account the individual characteristics and so on.

Keywords: travelling, camping, walks, "Plast", nationally patriotic education.

Постановка проблеми. Розвиток дитячих і молодіжних організацій та рухів в Україні як багатоаспектний соціальний феномен досліджувався українськими і зарубіжними вченими з різних галузей знань. У соціально-філософській та психолого-педагогічній літературі відображені проблеми формування

особистості в педагогічно організований позаурочний час у дитячих об'єднаннях. Актуальною на сьогодні залишається проблема виховання особистості національно-свідомою, з активною життєвою позицією, з усталеними моральними цінностями, з орієнтацією на здоровий спосіб життя. Упродовж сторіччя

“Пласт” удосконалював ідейно-організаційні засади, методи і форми виховної роботи. Широка громадськість, батьки, педагоги покладають справедливі сподівання на те, що прилучення їхніх дітей до Великої Гри сприятиме запобіганню багатьох небезпек і викликів пострадянського соціуму, зокрема відкриває нові можливості у формуванні ідейних, моральних, фізичних якостей особистості згідно із національними, загальнолюдськими, пластовими ідеалами. Йдеться про формування активної життєвої позиції, додержання здорового способу життя, несприйнятливості до наркогенних речовин, плекання почуттів колективізму і взаємовідповідальності, викорінення різних “вад національного характеру”, збереження етнокультурної толерантності та розв’язання інших виховних завдань. Особливу філософію подорожей і “життя серед природи” становили мандрівництво і таборування – унікальні форми виховання в “Пласті”.

Аналіз досліджень і публікацій. Українські і зарубіжні вчені з різних галузей знань – педагоги, психологи, правознавці, історики, соціологи, культурологи та інші, досліджували розвиток дитячих і молодіжних організацій та рухів в Україні як багатоглибкий соціальний феномен (В. Андрущенко, І. Бех, М. Головенько, О. Карпенко, Л. Коваль, А. Кремень, О. Сухомлинська, О. Яремченко та ін.). Розроблено психолого-педагогічні засади діяльності різновікових молодіжних організацій як фактора соціалізації дитини та як суб’єкта й об’єкта педагогічної діяльності (С. Анохін, М. Баяновська, Т. Гончарова, А. Гулевська-Черниш, С. Захаров, Т. Зюзіна, С. Карпенчук, Б. Ковбас, Н. Корпач, В. Костів, В. Кудінов, Н. Лисенко, Р. Литвак, Н. Сас, А. Тимофєєва та ін.).

Дослідники країн СНД розробляють концептуальні теоретико-методологічні підходи до вивчення дитячого руху (Н. Костіна, А. Маліновський, К. Радіна, С. Сироткін, М. Рассадін, Т. Степанова, А. Шельпук та ін.), виступають за виокремлення цієї проблеми в самостійну інтегровану галузь знань – “соціокінезику дитинства”, яка б вивчала діяльність різних соціальних інститутів у вихованні зростаючого покоління.

Мета статті – показати виховний вплив на пластову молодь мандрівництва і таборування.

Виклад основного матеріалу. Мандрівництво і таборування – “альфа і омега” скаутингу, його “початок” і “кінцевий етап”, це і напрям, і форма, і метод пластового виховання. Ці дві взаємопов’язані іпостасі наскрізь пронизують

систему пластового виховання та мають універсальні завдання і значення: сприяють наближенню з природою; забезпечують перевірку й удосконалення набутих раніше та нарощування нових знань, умінь і навичок зі всіх сфер пластування; формують молодіжні колективи та пов’язані із цим почуття і якості особистості; виконують важливі пізнавальні та морально-естетичні функції тощо. Таким чином реалізуються наріжні засади всебічного виховання у “Пласті”.

За такого комплексного всеохоплюючого значення мандрівництво і таборування перетворилися, по суті, на окремі виховні “підсистеми” зі своїми методами і засобами формування фізичних, духовних, моральних якостей особистості, що відповідають уявленням про “Пластовий Ідеал”. При розкритті цієї проблеми вважаємо за доцільне спочатку з’ясувати їхню сутність і внутрішню структурованість, потім відстежити ретроспективу організаційного та ідейного розвитку, відтак з’ясувати та показати виховний вплив на пластову молодь.

Теоретики “Пласту” зосередили увагу на показі “виховного впливу” та розробці організаційно-методичних аспектів проведення мандрівництва, але не виразили його сутності й фактично не запропонували свого бачення внутрішньої структурованості цього виховного феномену. Поняття “мандрівництво” доволі загальне й за своїм змістом дещо наближається до сучасного словосполучення “туристська подорож”, яка передбачає тимчасове перебування поза місцем постійного проживання та відвідини природних чи культурних об’єктів з рекреаційною, пізнавальною чи іншою метою.

Під таким кутом виокремлюємо два основні види мандрівництва. Перший – це прогулянки (“прогульки”, за термінологією 1920-х років), що були обов’язковою формою і засобом пластового вишколу. За навчальною метою прогулянки поділяємо на такі типи: а) вишкільні (сприяли зміцненню й апробації одержаних на сходинах чи набуттю нових знань, умінь, навичок з основ пластування чи з різних пластових “умілоостей”); б) природознавчі (спостереження за рослинами, тваринами, вивчення ландшафтних і географічних зон тощо); в) краєзнавчі (ознайомлення з культурою, побутом, архітектурою довколишніх місцевостей); г) спортивні (теренові ігри, змагання, руханка, складання нормативів ПВФВ тощо); д) спеціалізовані (формували практичні навички одного з елементів пластування, приміром, установаження намету, польової кухні

тощо); е) рекреаційно-розважальні (сприяли відновленню фізичних і розумових сил, зміцненню дитячих колективів) та ін. Говорячи про ту чи іншу тематичну спрямованість, прогулянки слід мати на увазі, що вони не відбувалися у “чистому” вигляді, а зазвичай поєднували елементи різних вищезазначених типів.

Пластові прогулянки слугували фізичному і вольовому загартуванню, позитивно впливали на морально-естетичну та чуттєво-емоційну сфери особисті, формували у пластунів навички компетентності, сприяючи підготовці до тривалих мандрівок і таборування. Вони носили комплексний виховний характер і у такому сенсі їх не можна ототожнювати з екскурсіями (що подекуди зустрічаємо в педагогічній літературі), позаяк останні мали здебільшого пізнавально-краєзнавчі цілі.

“Духовним натхненником” пластового мандрівництва вважався Іван Франко, який активно подорожував Карпатами, збираючи фольклорно-етнографічні матеріали, та відобразив це явище у своїх творах. Франковий вірш “В дорогу”, як зазначалося, став частиною пластового гімну, а поезія Каменяра “Сонце по небі колує” – гімном українських скаутів-мандрівників. При з’ясуванні витоків і передумов пластового мандрівництва завжди наголошувалося на великих потенційних можливостях Карпатського регіону, що гармонійно поєднував унікальні природно-рекреаційні й етнокультурні ресурси та історичні традиції, які в сукупності забезпечували фізичне загартування, зміцнення здоров’я та задоволення культурно-пізнавальних потреб молоді, сприяли її патріотичному, морально-естетичному й екологічному вихованню, розширювали життєву компетентність.

У Галичині прогулянки стали проводитися з відновленням пластових осередків, ставши чи не головними виявами їх життєдіяльності. Спершу вони спрямовувалися в довколишні ліси й мали прикладний характер – сприяли закріпленню та апробації у польових умовах знань, умінь і навичок, набутих під час сходин у домівках. Поступово утвердилася практика влаштування пластових прогулянок у недільні та святкові дні, розширювалася їх тематична диференціація, посилювалася їх вишкільна й виховна спрямованість. Удосконалювався комплекс “теренових умілоостей”, що включав орієнтацію на місцевості, “стеження”, читання слідів, основи картографії, а також дотичні до нього вправи із сигналізації, в’язання вузлів тощо. Прогулянки супроводжувалися іграми й гутірками, подекуди ватрами.

Насамперед посилювалися вимоги щодо підготовки та поведінки під час походів: розроблялися маршрути з означенням часу і місць відпочинку; продумувалися напрями руху за сторонами світу (“бажано просуватися так, щоб сонце не сліпило” і т. ін.); обумовлювалася кількість, якість, порядок споживання їжі, особливо відносно підтримання водного балансу в організмі (“Пий мало і то лиш добру воду, не пий ніколи алкоголю... бо він ослаблює організм”). Також унормовувалися склад і вага наплечника (рюкзак) – засоби гігієни, комплекти одягу відповідно до віку, особливостей ландшафту і кліматичних умов; визначалися швидкість і характер пересування та відпочинку (рухатися “рівними вільними рядами”, “рівномірно”, щодня близько 20 км; “спочивай мало, але з користю й у захисному місці”) тощо. Подібні заходи мали запобігти нещасним випадкам і перевтомі під час мандрівок та забезпечити широку участь юнацтва в мандрівках, які переставали бути “прерогативою обраних”. Це тим паче важливо, що в його середовищі ходили чутки про виснажливі й у край суворі умови походів, що, траплялося, відлякувало молодь від участі в них.

Пластові прогулянки на Волині в першій половині 1920-х років мали виразний краєзнавчо-пізнавальний характер, зокрема супроводжувалися відвідами промислових, сільськогосподарських та культурних і природних об’єктів (цукрозаводів, каменоломень, обсерваційної вежі тощо). Прикметною рисою кількадечних мандрівок пластунів краю стало поєднання у їхніх маршрутах відвідин мальовничих природних ландшафтів та пам’ятних місць, пов’язаних із героїчним минулим і духовною культурою українського народу. Найпопулярнішими стали піші походи до Козацьких могил під Берестечком й до Почаївської лаври тощо. Велике враження на населення справляли “мандрівні марші” юнаків в одностроях волинськими селами [6, 147].

Виховний ефект пластових мандрівок засвідчують враження їх учасників, що закарбовувалися у пам’яті на ціле життя. Так, проживаючи у діаспорі Лідія Столяр, яка належала до куреня при дівочій гімназії “Рідної школи” у Тернополі, до дрібниць розповіла про краєзнавчі подорожі до Почаєва, Збаражя, Тернополя, про нічні весняні “прогульки” довколишніми лісами. Ніхто не нарікав на важкі умови, в яких вони відбувалися, бо пам’ятали слова опікуна, колишнього УСС Н. Гірняка: “Пластунка не знає, що таке холод і невигода, труднощі треба поборювати і йти з усмішкою через життєве терня” [6, 149].

Мандрівництво стало основною передумовою розвитку таборування. Пластові теоретики яскраво, влучно й подекуди емоційно змалювали цей виховний феномен, якому важко віднайти аналоги в українській педагогіці. Так, О. Тисовський роз'яснював, що пластові табори – це “планове й доцільне перебування серед природи... звичайно від одного до трьох тижнів часу”. Порівнюючи із Запорізькою Січчю, А. Річинський називав їх “мініатюрними пластовими державами” [5, 21]. І. Боберський уважав, що вони створюють найкращі умови для загартування і підготовки молоді до життя, дають силу і досвід для служіння Батьківщині та ближньому [1, 72]. Богдан Кравців наголошував: табір – це “найкраща школа” для досягнення “гармонії між тілом і душею” та джерело “вічної молодості й сили”, В. Кархут у ліричних, романтизованих тонах описав час перебування в таборі, що істотно впливає на психоемоційний стан молоді людини й на ціле життя залишає глибокий слід у її свідомості [4, 2 – 3].

Пластове таборування в Галичині пройшло складний динамічний розвиток, слугуючи прикладом для наслідування в інших західноукраїнських регіонах. Перші табори за підтримки “Сокола-Батька” улаштувалися під проводом П. Франка та І. Чмоли, якого згодом визнали за “батька пластового таборування”. Після визвольних змагань воно відновлюється й повільно розвивається у 1921 – 1923 рр. Аналіз джерельної бази показує, що до справи влаштування пластових таборів залучали широку громадськість краю, тож вона може слугувати прикладом організації “суспільного виховання”. Зокрема, українська кооперація за зниженими цінами, а то й безкоштовно видавала продукти і деяке обладнання для їх проведення, місцеві громади виділяли земельні ділянки для тимчасового користування, а часто й дарували їх для зведення сталих таборів. На подарованих митрополитом А. Шептицьким двох гектарах землі біля гори Сокіл у мальовничій місцевості в Горганах біля Підлютого постав перший обласний табір. За матеріальної підтримки української громадськості впродовж 1924 – 1929 рр. пластуни власними силами звели чотири курені (спальних приміщень) та “світлицю” для проводу, де разом могли розміститися 500 осіб. Щороку тут проводили по два хлоп'ячі і дівочі табори зі змінами у три-чотири тижні. За зразком Запорізької Січі функціонували “майдан”, “ігрище” та системи сигналізації й вартової служби, а також власна фотолaboratorія [3, 16 – 17]. Ця “Мекка” пластового таборування стала його “зразковою моделлю”, де апробували нові

технології, що визначали зміст цієї сфери життєдіяльності пластунів.

Пластове таборування – це до певної міри автономна система вишколу, яка в концентрованому вигляді відображає весь зміст виховання у “Пласті”. Вона забезпечує реалізацію наріжної засади скаутингу щодо “виховання через співжиття з природою”, створює оптимальні умови для формування фізичних, морально-вольових, колективістських якостей особистості та морально-естетичного сприйняття і розуміння довкілля. Перебування у таборі забезпечувало перевірку й поглиблення усіх набутих раніше знань, умінь і навичок та визначало перспективи подальшої самовишкільної праці. Табір фокусував у собі пластову виховну методику і ритуальну обрядовість. Його “діалектичний парадокс” полягає в тому, що, будучи відокремленим від іншого суспільного життя самодостатнім мікроорганізмом, в якому панували лише пластові порядки і закони, він залишався ефективним засобом формування життєвої компетентності.

У стаціонарних таборах зміни до розпорядку могли вноситися в недільні та святкові дні чи за надзвичайних обставин, а в мандрівних він зумовлювався специфікою завдань. Вишкіл спрямовувався на зміцнення і перевірку на практиці знань, умінь і навичок, набутих під час сходін у домівках. Таким чином відбувалася підготовка до складання чергових пластових “проб” та іспитів “умілоостей”. Головними предметами вишколу були табірництво (зведення “шатра” (намету), і їх облаштування; куховарство, розпалювання ватри), картографія, орієнтування, сигналізація, “піонерка”, в'язання вузлів, “рятівництво” (надання першої медичної допомоги, гігієна). Характерно, що “слідження”, “підкладання” й інші подібні заняття, що посідали вагоме місце в байдено-пауелльському скаутингу, поступово відходили на задній план. Серед ігор переважали теренові, зокрема й з військовими елементами, позаяк вони найоптимальніше поєднували формування фізичних (сила, спритність, витривалість) та емоційно-вольових і колективістських якостей.

Мандрівництво і таборування були основними формами екологічного виховання, яке у “Пласті” тісно поєднувалося із національно-патріотичним – формуванням почуття любові до “малої Батьківщини”. Існувала чітка установка, згідно з якою “кожен пластун мав свідомо пізнати природу”, для чого збирав природничий матеріал, робив описи місцевої флори і фауни та замальовки й світлини довколишніх краєвидів і пам'яток природи. “Любити свій край” означало

пізнати його природу. Так скристалізувалися “Дев’ять заповідей подорожніх пластунів” – унікальної пам’ятки української еколого-педагогічної думки. Вони стверджували, що мандрівки призначені не для перегонів, а для “пізнання Божої природи”. Тому їхні учасники повинні “уважати [вивчати] на обичаї і прикмети населення”, яке зберігає тисячолітні традиції. “Заповіді” вимагали: “Не зневажай природу. Не зривай без хосену цвітів... Не розкидай кругом жодного паперу, жадних відпадків з овочів. Місце відпочинку пластуна повинно виглядати при відході так само, як і при його вході” [7, 20].

Свого часу Г. Ващенко також вказував на величезний потенціал пластових мандрівок у формуванні гармонійно розвиненої особистості, кристалізації її етнічної самосвідомості, естетичних та екологічних почуттів. Керуючись гаслом “Ближче до природи”, підкреслював відомий педагог, пластуни улаштовують “мандрівки в природу, живуть там тижнями, місяцями в наметах, спостерігаючи явища природи. Все це має всебічний виховний вплив на молодь, тут може бути багато можливостей для патріотичного виховання. Коли Пласт діє на рідних теренах, то такі мандрівки і перебування серед природи поглиблюють знання і разом з тим любов до неї” [2, 22]. Попри відносну комфортність, “таборовики” все-таки перебували у доволі суворих умовах, що іноді навіть прівнювалися до спартанських.

Можемо стверджувати, що весь виховний процес у таборах будувався з урахуванням принципів педагогічної науки: вікова і статева диференціація вимог, комплексний підхід, доступність, системність і послідовність реалізації поставлених завдань, зв’язок з практикою, колективний характер навчання із урахуванням індивідуальних особливостей тощо. Проведення окремих дівочих і хлоп’ячих таборів сприяло формуванню у їхніх учасників умінь і навиків,

притаманних різним статям: хлопці вчилися кухарити, прати тощо; дівчата заготовляли ліс, розбивали намети, охороняли табір і т. ін.

Висновки. Таким чином, пластове таборування являло собою цілісну систему комплексного самовиховання особистості, спрямовану на формування національно-патріотичних почуттів юнацтва, розвитку їх фізичних якостей, духовності, моральних цінностей тощо.

Універсальні завдання в системі пластового виховання виконували мандрівництво і таборування. Забезпечуючи “злиття” особи з природою, вони сприяли вдосконаленню й перевірці знань, умінь і навичок зі всіх сфер пластування, формували почуття колективізму, виконували важливі пізнавальні й морально-естетичні функції. Кристалізувалася унікальна філософія мандрівництва і таборування, вдосконалювалися організаційно-методичні засади їх практичної реалізації.

Перспективи наукових розробок. Подальшого дослідження потребує розвиток пластового мандрівництва і таборування на Закарпатті.

1. Боберський І. Пласт / Іван Боберський // Календар Вісти з Запорожжя на 1913. – Львів, 1913. – С. 67 – 79.
2. Ващенко Г. Виховання любові до Батьківщини / Григорій Ващенко. – Лондон, 1954. – 218 с.
3. Испити вмілостей: Таборництво. Урядові вісті ВПК // Молоде життя. – Львів, 1925. – Ч. 9. – С. 16 – 17.
4. Кархут В. На мандрівці / Василь Кархут. – Львів, 1928. – 47 с.
5. Річинський А. До життя, слави і свободи / Арсен Річинський. – Львів, 1930. – 57 с.
6. Савчук Б. Український пласт 1911 – 1939 / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. – 264 с.
7. Франко П. Прогульки і таборування / Петро Франко // Шлях виховання і навчання. – Львів, 1937. – Ч. 1. – С. 14 – 21.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2015

*“Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесь на чужину
Шукати доброго добра”.*

*Тарас Шевченко
український поет, письменник,
громадський діяч, Пророк України*

